

[ג]

אושפיזין ואושפיזות

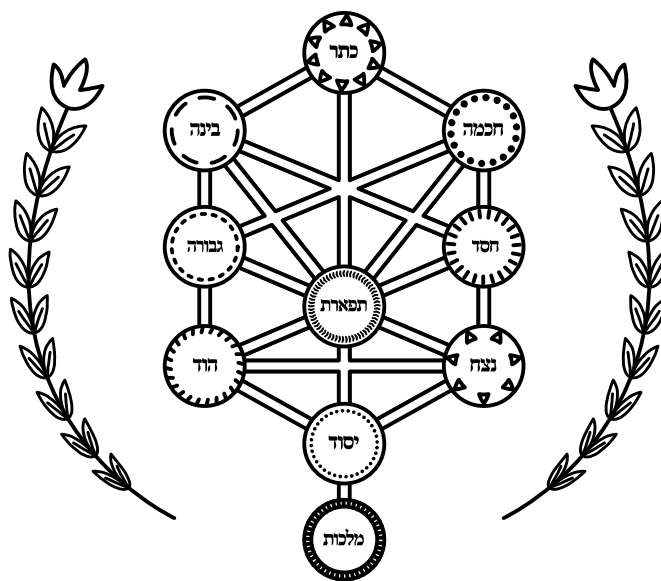
דפנות הסוכה דקים הם. את שיחתם של היושבים בה ושירתם שומעים גם המתהלכים בדרך וגם מי שנמצאים בסוכות שכנות. קל להריח את התבשילים ולשמוע את פסיעות המתקרבים. אין זה פלא שבחג הסוכות דווקא אנו מצווים להזמין אורחים לסוכה, לחלוק אתם את מטעמינו ולשהות עמם באותו בית שמחוץ לבית.

מצוות הכנסת אורחים היא אחת מששת הדברים שעליהם נאמר ש"אדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא" (בבלי שבת קכז, ע"א). חכמי התלמוד דנים בגדולתה של מצווה זו ואומרים:

אמר רבי יוחנן: גדולה הכנסת אורחין כהשכמת בית המדרש [...] ורב דימי מנהרדעא אמר: יותר מהשכמת בית המדרש [...] אמר רב יהודה אמר רב: גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה, דכתיב: "וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מְצֹאֵי חַן בְּעֵינָיָה אֶל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עֲבֹדָהּ" וגו' (בראשית יח, ג) [...] (בבלי שבת קכז, ע"א).

מלבד הזמנת אורחים מבני משפחתנו וידידינו, מלמדת המסורת הקבלית על שבעה אושפיזין לשבעת ימי החג, שאותם יש להזמין אל סוכתנו. וכך בכל אחד מימי החג בא אל סוכתנו אורח, או אושפיז בשפה הארמית, ומתארח בה.

שבעת האושפיזין ה"מתאשפזים", משמע מתארחים בסוכה, הם: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן ודוד. כך לפי סדר הדורות ולפי המנהג האשכנזי. ואילו לפי המנהג הספרדי הם מסודרים לפי סדר הספירות הקבליות, שכן כל אחד מהם מיוצג באחת הספירות: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד.

את פניהם של האושפיזין מקבלים בפיוט בארמית, הפותח במילים:

<p>תרגום: היכנסו אורחים עליונים וקדושים, היכנסו אבותינו העליונים הקדושים, לישב בצל האמונה העילאית בצילו של הקדוש ברוך הוא.</p>	<p>עולו אושפיזין עלאין קדישין עולו אבהן עלאין קדישין למיתב בצלא דמהימנותא עלאה בצלא דקודשא בריך הוא.</p>
--	--

בהמשך הפיוט מוזמן בכל יום אושפיז אחד לבוא בחברת ששת האושפיזין האחרים. מנהגים רבים נקשרו בדמותם של האושפיזין, יש המקשטים את סוכתם בדמויותיהם ויש המתעמקים במידות המיוחדות המיוחדות לכל אחד מהם: אברהם מייצג את מידת החסד, יצחק את מידת הגבורה, יעקב – תפארת, משה – מידת נצח, אהרן – הוד, יוסף – יסוד ודוד מייצג את ספירת מלכות. כל אחד מהאושפיזין מביא לסוכה את המידה שלו.

גם אושפיזות

לפני שנים אחדות קנינו סוכה חדשה ויפה, שעל בדי כתליה כתובים שמות שבעת האושפיזין. לא התעצלתי וקניתי סדרת עטי לבד לא מחיקים והוספתי לשמותיהם גם שמות של נשים שביקשתי לראותן כאושפיזות בסוכתי.

נשים רבות מבקשות בשנים האחרונות ליטול חלק פעיל יותר בחוויה הדתית, ואף גברים רבים רואים בכך חשיבות. כחלק מן המאמצים הללו, רבים ורבות מנכיחים דמויות מופת נשיות מן המסורת היהודית. לא די בהתרפקות על דמויותיהם של שלושת האבות, יש להרהר ולהתעמק גם בדמויותיהן של ארבע האמהות. רבים ורבות מוסיפים כיום לתפילה את שמות ארבע האמהות בצד שלושת האבות. יש המוסיפים לשירת הים ששר משה ובני ישראל את שירתה של מרים (שמות טו, כ–כא). המטרה של הכללת הנשים היא הצגה של מודלים נשיים (גם אם לא תמיד מושלמים, הרי אמהות האומה, כמו אבותיה, היו בנות אנוש על כל הכרוך בכך). בהקשר זה עלו הצעות להוסיף שבע אושפיזות לשבעת האושפיזין המוזמנים לסוכתנו בחג הסוכות.

משעלתה ההצעה, היא סחפה רבים ובהדרגה החלו בחוגים רבים בעולם היהודי לציין את שבע האושפיזות בצד שבעת האושפיזין. ואולם בשונה מזהותם של האושפיזין הגברים, שהיא קבועה במסורת, היה צורך לבחור את שבע האושפיזות.

מי הן שבע האורחות שנרצה להכניס אלינו לסוכה? הצורך לבחור את שבע דמויות המופת הקמאיות העלה תשובות מעניינות, והנה כמה מהן:

אחת ההצעות הייתה להוסיף את בת זוגו של כל אחד מהאושפיזין הזכרים, וכך לאברהם תצטרף שרה, ליצחק – רבקה, ליעקב – לאה ואילו רחל תצטרף אל בנה יוסף, ציפורה – למשה, מרים – לאהרן אחיה ולדוד תצטרף אחת מנשותיו (בת שבע, מיכל או אביגיל, ומובן שהבחירה בין הדמויות אינה בלתי טעונה) או סבתו הגדולה, אבירת האמונה – רות.

ועלו גם רעיונות אחרים, והנה שלושה מהם: ד"ר ענת ישראלי שקדה בשבע השנים האחרונות על הוצאת העלון החודשי של "ניגון נשים", מעגלי לימוד נשיים של המדרשה באורנים. היא העלתה בעלון הצעה חדשה לשילובן של אושפיוזות בסוכותינו. היא הציעה לכלול את **שבע הנביאות** שקמו לישראל: "ועמדו עליו (על עם ישראל) שבע נביאות. מי הן? שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר" (בבלי מגילה יד, ע"א). ישראלי מציעה לייחס לכל אחת מהנביאות תכונה מיטיבה ולעסוק בה באותו יום: לשרה – כוח סבל ויכולת להגן ולסוכך, למרים – חיות ושפע, לדבורה – מנהיגות ועוז רוח, לחנה – אמונה וכוח רצון, לאביגיל – תושייה וחמלה, לחולדה – כוחות נבואה ותוכחה, לאסתר – הקרבה ואומץ.

הפסיכולוגית יהודית יונגמן-סעדון הציעה אף היא מסע של אושפיוזות, ואלו הן:

ביום הראשון – בספירת החסד – נזמין את ארבע האמהות – שרה, רבקה, רחל ולאה – לעורר בנו את מידת הנתינה, את סוד הכנסת האורחים וההתחשבות באחר.

ביום השני – בספירת הגבורה, ספירה של דין וצדק – נזמין את דבורה הנביאה לעורר את המנהיגה ואשת הצדק שבתוך כל אחת מאיתנו.

ביום השלישי – בספירת תפארת – נפתח את ליבנו אל יוכבד, אמו של משה, המיילדת של עם ישראל, לעורר בנו את חוכמת האמהות שמהותה איזון עדין בין דין לחסד, איזון הנלמד בספירת תפארת – ספירת הרחמים.

ביום הרביעי – בספירת נצח, ספירת היצירה והדמיון – נבקש להביא אלינו את שר חת אשר ואת מרים הנביאה לעורר בנו את כוח הדמיון, את כוח הראייה מעבר למציאות העכשווית – לראות את הגאולה, לראות את היציאה מעבדות לחירות, לראות את השפע האלוקי המצוי בחיינו בכל רגע ורגע. ולדעת כמרים הנביאה לעורר את כוח היצירה הטמון בנו להודות ולהלל לקב"ה.

ביום החמישי – בספירת הוד, ספירה של עשייה המחוברת לאמת – נזמין את בתיה בת פרעה ואת רות המואביה ללמד אותנו לדעת לבחור את הדרך הנכונה ולהעז וללכת בה למרות הקשיים שבדרך. זהו היכל הנשים העושות, החוזרות בתשובה, ההולכות את הדרך.

וכך מפרט התלמוד את רשימה שבע הנביאות:

שרה – [...] שסכתה [=שראתה] ברוח הקדש [...]

מרים – [...] שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. ובשעה שנולד נתמלא כל הבית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי נתקיימה נבואתיך.

דבורה – שכתוב: "וַיְדַבֵּרְהָ אֱשֶׁר נְבִיאָה, אֲשֶׁת לְפִידֹת" (שופטים ד, ד)

חנה – שכתוב: "וַיִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמֶר עַלֵּי לִבִּי בְּה' רָמָה קָרָנִי בְּה'" (שמואל א ב, א) [...]

אביגיל – [...] אמר לה [דוד]: "וַיְבָרֶךְ טַעֲמָה וּבְרוּכָה אַתְּ אֲשֶׁר כָּלִתְנִי [=מנעת אותי] הַיּוֹם הַזֶּה מִבּוֹא בְּדָמַיִם" (שמואל א כה, לג) [...]

חולדה – שכתוב: "וַיִּלְךָ חֲלֹקֶיהוּ הַכֹּהֵן וְאַחִיקָם וְעַכְבֹּר וְשִׁפּוֹ וְעֲשִׂיָּה אֶל־חֲלֹדָה הַנְּבִיאָה" וגו' (מל"ב כב, יד) [...]

אסתר – שכתוב: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלֻכּוֹת" (אסתר ה, א): 'בגדי מלכות' היה צריך לומר! אלא שלבשתה רוח הקדש [...] (בבלי מגילה יד, ע"א-ע"ב, בתרגום הארמית לעברית).

רבי מנחם עזריה מפאנו, מקובל בן המאה הט"ז באיטליה, הקביל בין שבע הנביאות לשבע הספירות (עשרה מאמרות, אם כל חי, ב, א).

ידידי, הרב שלמה פוקס, מזכיר את המנהג לתלות תמונות של האושפיזין או את שמותיהם על דפנות הסוכה. הנכחתם של האושפיזין בסוכה היא בבחינת "יְהִי עֵינֶיךָ רְאוּת אֶת מוֹרְיָךְ" (ישעיהו ל, כ). הדמויות שנזמין לסוכתנו מגדירות את שאיפותינו ותקוותינו, הן מסמנות את הדפנות, את הגבולות של ביתנו וזהותנו. אֶמְרוּ לִי מִי הַמְתָּאֲרָחִים בְּסוּכְתְּכֶם, וְאֲדַע מִשֶּׁהוּ עַל עוֹלְמְכֶם... ולו ייפתח בסוכתנו צוהר, שדרכו נוכל להביט אל האופק.

ביום השישי - בספירת יסוד המחברת בין העולם הרוחני לעולם הארצי - נפגוש את חנה הנביאה היודעת את דרך החיבור בין עולם האמונה והתפילה ובין מימוש בקשותינו בעולם העשייה. הגשמת חלומותינו בדרך התורמת לנו אבל תורמת גם לעולם סביבנו, כחנה שילדה את שמואל והתמלאה בקשתה לילד משלה אבל היה שמואל גם לנביא, לשליח עבור עם ישראל.

וביום השביעי - בספירת מלכות, ספירת החיים הממשיים, ספירת גילוי הקב"ה בעולם הזה - נבקש את אסתר המלכה לכוון אותנו להכיר ולממש את הייעוד שלנו בעולם הזה, להיות כל אחת מאיתנו כלי לגילוי אורו של הקב"ה בעולם הזה.

ועוד הצעות מעניינות להכללת האושפיזות, כמו הסטודיו של דוב אברמסון, שהפיק סדרה של עשרים-ושש כרזות (וגם דגלונים ומגנטים) של אושפיזות מהתנ"ך ועד ימינו. הנה דווקא ההעדר של הנשים ממסורות עתיקות מאפשר מידה רבה של יצירתיות. וכשאנו באים להנכיח את אמותינו הקדומות במסורות שאנו יוצרים, עלינו להכריע בשאלות מרתקות.

אושפיזין חשך

השנה הנהגנו בסוכתנו מנהג חדש - כל אחד מהמסובים לארוחות חג הסוכות מספר על האושפיזיון האושפיזיה שאותם היו רוצים לפגוש. אחדים מזמינים קרובי משפחה שאינם עוד, אחרים מזמינים דמויות מן ההיסטוריה הקדומה או מהדורות האחרונים. הכלל הוא שניתן להזמין כל דמות שהיא מכל שדרות החיים (ואף דמויות ספרותיות). ויקי הזמינה את גולדה מאיר כדי לשאול אותה איך הרגישה כשתפקדה בסביבה כה גברית, אולריקה הזמינה את חנה ארנדט, כדי להתווכח איתה על תורתה, נועם הזמין את דוד בן-גוריון (הערנו בזהירות, שאנחנו לא יודעים איך הוא וגולדה היו מסתדרים ביחד), שרה הזמינה את הרבה רגינה יונאס (ראו עמ' 109-111), האישה הראשונה בעם ישראל שהוסמכה לרבנות, ניב הזמין את שחקן הכדורסל הנערץ עליו לברון ג'יימס, אורנה הזמינה את בנימין זאב הרצל ושואלת אותו אם הוא מרוצה מהתוצר הסופי, דני הזמין את ספק השירות שלא אכזב אותו (אם ימצא כזה עד השנה הבאה)...

הזמנת האושפיזין והאושפיזות מן המסורת היהודית בשילוב אורחים בשר ודם ואושפיזין שאתם היינו רוצים להיפגש ולשוחח, הופכת את חוויית הסוכות לחג של מפגשים מפתיעים עם עצמנו ועם זולתנו ופורשת סוכת שלום המחברת עבר, הווה ועתיד, מקרבת את הרחוקים ובונה הזדמנויות לשיחה שאין לה סוף.

ומי האושפיזין והאושפיזות שלך?